

**RIVOJLANISHIDA MUAMMOSI MAVJUD O'QUVCHILARNI IJTIMOYIY -
MAISHIY TASAVVURLARINI RIVOJLANTIRISH**

Maxmudova Madinaxon Sobirxonovna
Maxsus pedagogika kafedrası dotsenti, PhD

Raximjonova Sarvinoz
Maxsus pedagogika, Logopediya yo'nalishi magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada rivojlanishida muammosi mavjud o'quvchilarni ijtimoiy - maishiy tasavvurlarini rivojlantirish, tasavvur jarayonining ro'y berishi haqida qisqacha ma'lumot berilgan.

Tasavvur deb atrofimizdagi narsa va hodisalarning tasavvur a'zolarimizga bevosita ta'sir etishi natijasida ularning ayrim belgi va xususiyatlarining miyamizda aks ettirilishiga aytamiz. Odamning tashqi dunyoni idrok qilishi tasavvur dan boshlanadi. Shuning uchun tasavvur lar o'z mohiyati jihatidan shaxsning barcha bilimlari uchun asos va manba hisoblanadi. Odam tasavvur larisiz tashqi dunyo pridmetlari va voqealarini bilish imkoniyatlaridan maxrum bo'lgan bo'lur edi. Chunki idrok, xotira, tasavvur, tafakkur va hayol kabi ruhiy jarayonlar tasavvur lar tufayligina hosil bo'ladi.

Tasavvur eng oddiy, biroq shu bilan birga, juda muxim psixik jarayondir. Bu barcha bilimlarimizning dastlabki manbaidir. Atrofdagi dunyoni bilish tasavvur dan boshlanadi.

Sezish – oddiy psixik jarayon bo'lib, moddiy qo'zg'atuvchilarning tegishli repseptorlarga bevosita ta'sir etishi yuli bilan moddiy dunyodagi narsa va xodisalarning aloxida xususiyatlarini va va shuning bilan birga, organizm ichki xolatining aks ettirilishidan iboratdir. «Tasavvur – materiyaning tasavvur organlarimizga ta'sir etishi natijasidir».

Tasavvurlar uz moxiyati jixatidan bir muncha soda psixik jarayon bulishiga qaramay barcha bilimlarimizning asosi va manbayi xisoblanadi. Chunki narsa va xodisalarni aks ettirishning kupchilik kismi sezishdan boshlanadi. Agar tasavvur larimiz bo'lmagan tevarak-atrofnı narsa va xodisalarni aks ettirishdan ularni bilishdan maxrum bo'lgan bulardik. Tasavvur organiga ta'sir etib, tasavvur ni vujudga keltiradigan xar bir narsa qo'zg'ovchi deb ataladi. Uning ta'siri esa qo'zg'alish deb yuritiladi.

Tasavvur jarayoni kuyidagicha ruy beradi.1)narsa yoki xodisalar tasavvur organlariga (retseptorga) ta'sir etib, tegishli sezuvchi nervning cheka pereferik uchlarini qo'zg'aydi. 2)shu yerda kelib chikkan qo'zg'alish usha nervning utkazuvchi yuli orqali bosh miya pustining tegishli markaziy xujayralar sistemasiga o'tadi. 3) bu yerda nerv qo'zg'alishi psixik xodisaga, ya'ni tasavvur ga aylanadi. Tasavvur lar o'z qo'zg'atuvchilari orqali qo'zg'aladi. Agar ular me'yorida bo'lsa, yoqimli va zararsiz bo'ladi, me'yoridan ortiq bo'lsa, dardli va halokatli

bo'ladi. Ko'rish tasavvur sini nur qo'zg'atadi, eshitishni havo orqali keluvchi ovozlarni qo'zg'atadi, hidlash havo bilan burunga uriladigan hidlar orqali paydo bo'ladi, ta'm ozuqaning mazasi bilan vujudga keladi. Ammo namlik bunda shartdir. Bu to'rt tasavvur ni his etuvchi maxsus organlar mavjuddir. Beshinchi tasavvur — sezish esa butun badanda voqedir, ammo dastavval uni teri sezadi». Tasavvurlar bilganlaridan bir bo'lagini fikrga yetkazsa, fikr uni yangilishlardan tozalab aqlga topshiradi. Aql uni umumiy ishga aylantiradi. Faqatgina tasavvur organlari yordamida o'zlashtirilgan bilimlar xatolarga olib kelishi mumkin. Agar inson tasavvurlardan fikrlash va xulosa chiqarish yordamida foydalansa, ana shu tasavvurlar orqali idrok qilinadigan narsalarni o'rganishda juda katta yutuqlarga erishmog'i mumkin.

Xar bir tasavvur odatda xush yoki noxush tuygular bilan bog'langan bo'ladi. Bu tasavvur ning xissiy yoki emotsional toni deb ataladi. Masalan shirin narsa kishiga xuzur beradi taxir bemaza narsa kishini bexuzur qiladi. Tasavvur moddiy dunyoni bilishning birinchi bosqichidir. Tasavvurlar to'g'risidagi ilmiy ta'limotlarga binoan narsalar va ularning xossalari, xususiyatlari, shakllari, harakati birlamchi hisoblanib, tasavvurlarning o'zi esa tashqi va ichki qo'zg'atuvchilarning tasavvur a'zolariga ta'sir etishining mahsulidir. Ma'lumotlarning ko'rsatishicha, tasavvurlar moddiy (obyektiv) borliqning, voqelikning haqqoniy tasvirini in'ikos qiladi, binobarin, moddiy olam qanday ko'rinishga, shaklga, xususiyatga ega bo'lsa ular xudsi shundayligicha hech o'zgarishsiz, aynan aks ettirish imkoniyatiga egadir. Odamning tasavvurlar orqali tashqi dunyo voqea-xodisalarini bilishi quyidagi uch bosqichdan iborat;

1. Tashqi dunyodagi predmetlar va voqea-xodisalar tasavvur organiga (retseptorga) ta'sir etadi. Bu ta'sir tegishli nervlarni harakatgaketiradi, natijada qo'zg'alish vujudga keladi.
2. Bu qo'zg'alish maxsus nervlar yordamida bosh miyaga yetkaziladi.
3. Bosh miya po'stining markaziy xujayralar sistemasida sezish xolati yuz beradi.

Ana shu uch bosqichdan iborat bo'lgan sezuvchi nerv apparati akademik I.P.Pavlov ta'limotida analizator deb aytiladi. Biror predmet yoki voqea-xodisaning ta'sirini bevosita aks ettiruvchi apparat analizator hisoblanadi. Bu jihatdan har bir tasavvur a'zosi o'ziga xos analizatoridir. Masalan, ko'z – ko'rish analizator, quloq – eshitish analizatori, burun – hid bilish analizatori deb yuritiladi. Odam organizmidagi har bir tasavvur a'zosi (ko'z, quloq, burun va x.k.) narsa va xodisalarning narsa va xodisalarini analiz qilib (qismlarga parchalab), bosh miyaga o'tkazadi. Shuning uchun ularni analizator-analiz qiluvchi deb aytiladi. Tasavvurlarning turli ko'rinishlari faqat o'zlarining maxsusligi bilangina emas, balki ular uchun umumiy xususiyatlari bilan ham tavsiflanadilar. Tasavvurlarning ana shu xususiyatlariga, jadalligi, davomiyligi va fazoviy lokalizatsiyasi kiradi.

Sifat mazkur tasavvur ning asosiy xususiyati bo'lib, uni boshqa tasavvur turlaridan farqlaydi va ayni shu tasavvur turi chegarasini o'zgartiradi. Masalan, eshitish tasavvurlari tovushning balandligi, tembri, qattiqligi bilan tafovutlanadi, ko'rish tasavvurlari esa ranglarning

quyuqligi, jilosi, tovlanishi, toni va boshqa shu kabilar bilan farkdanadi. Tasavvur larning sifat jihatidan kup turliligi materiya harakati shakllarining turlitumanliligining aks ettirishidir.

Tasavvur larning jadalligi ularning miqsoriy tavsifidan iborat bo'lib, ta'sir qilayotgan qo'zg'atuvchining kuchi va retseptorning funksional holati bilan belgilanadi. Tasavvur larning davomiyligi ularning vaqtinchalik tasniflanishidan iboratdir. Tasavvur larning davomiyligi ham tasavvur a'zolarining funksional holati bilan, shuningdek, qo'zg'atuvchining ta'sir qilish vaqti hamda jadalligi bilan o'lchanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Madinakhan, M., & Odinakhan, R. (2023). STAGES OF UPBRINGING AND DEVELOPMENT OF SPEECH-IMPAIRED CHILDREN IN THE FAMILY. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 16, 33-37.
2. Maxmudova, M., & Xasanova, I. (2023). DIZARTRIYA NUTQ BUZILISHI TOVUSHNING TALAFFUZ TOMONIDAN BUZILISHI SIFATIDA. *Interpretation and researches*, 1.
3. Madinakhan, M., & Iroda, K. (2023). SPECIFIC FEATURES OF DYSARTHRIA SPEECH DISORDER IN CHILDREN WITH SPEECH DEFICIENCY. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 16, 42-45.
4. Saule, Z., & Sobirxonovna, M. M. (2023). DISRUPTION OF SPEECH, WHICH IS NOT VISIBLE IN RETARDATION OF MENTAL DEVELOPMENT. *Academia Science Repository*, 4, 46-50.
5. Madinakhan, M. (2023). THE THEORETICAL SIGNIFICANCE OF THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE TUTOR OF A SPECIAL EDUCATIONAL INSTITUTION. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(11), 353-356.
6. Shukhratovich, M. K. (2023). WAYS TO OVERCOME SPEECH DEFECTS IN THE EDUCATION OF PARALYZED CHILDREN. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(11), 348-352.
7. Xurshid, M. (2023). Maxsus yordamga muxtoj bolalar va o'smirlarni ijtimoiy reabilitatsiyasida oilaning roli. *Confrencea*, 12(12), 338-342.
8. Xurshid, M. (2023). Rivojlanishida nuqsoni mavjud bolalar oilalarida oilaviy munosabatlarning rivojlanishi davrlari. *Confrencea*, 12(12), 332-337.
9. Xurshid, M. (2023). Maxsus yordamga muxtoj bolalar oilalari bilan olib boriladigan psixoterapevtik ish. *Confrencea*, 12(12), 326-331.
10. Khurshid, M. (2023). Views Of Eastern Thinkers On The Education Of Children With Special Needs. *JournalNX*, 9(11), 210-215.